

Události ÚOP v Plzni v roce 2021

Jaroslava Kováčová

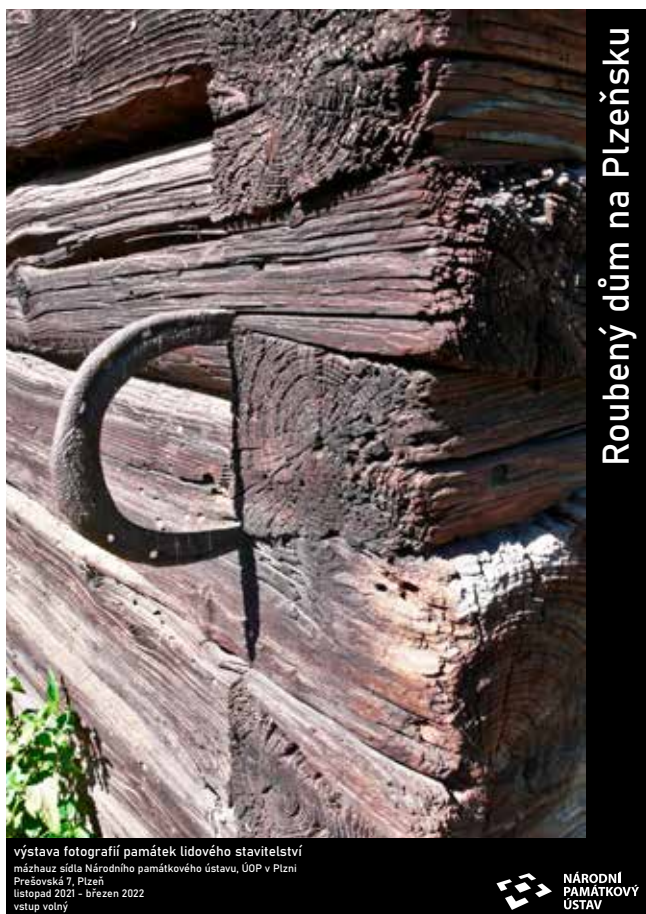
Výstava fotografií z průběhu záchrany a obnovy objektu *Národní kulturní památka selský dvůr čp. 1 „U Matoušů“ v Plzni-Bolevci*

V roce 2021 byla ukončena celková obnova mimořádně hodnotné usedlosti čp. 1 U Matoušů v Plzni-Bolevci, národní kulturní památky.¹ K této příležitosti uspořádalo plzeňské pracoviště NPÚ v mážhauzu svého sídla, domu U Zlatého slunce v Prešovské ulici v Plzni, fotografickou výstavu (obr. 1). Krátký text na úvodním panelu přiblížil návštěvníkům výstavy historii vsi Bolevec, samotného selského dvora, pohnuté osudy jeho majitelů v době totality a také stavební vývoj jednotlivých objektů statku. Srovnávací fotografie

↑ Obr. 1. Plakát výstavy *Národní kulturní památka selský dvůr čp. 1 „U Matoušů“ v Plzni-Bolevci*, zdroj: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, zpracoval: David Foud, 2021

← Obr. 2. Obytné stavení usedlosti čp. 1 U Matoušů na fotografii z roku 1970, zdroj: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, foto: Viktor Douba

Obr. 3. Plakát výstavy *Roubený dům na Plzeňsku*, zdroj: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, zpracoval: David Foud, 2021

zachytily špatný stavebnětechnický stav objektů v průběhu doby a jejich podobu po dokončení obnovy.

Původně samostatná ves Bolevec je dnes součástí městského obvodu Plzeň 1. První písemná zmínka o vesnici pochází z roku 1382, k Plzni byl Bolevec územně připojen v roce 1942. Zásadní urbanistické změny lokality přinesla rozsáhlá výstavba sídliště Bolevec v sedmdesátých až osmdesátých letech 20. století. Té podlehl i část historické zástavby původní vsi. Ušetřena zůstala pouze nejhodnotnější zástavba jejího jádra (dnes Bolevecká náves); ta je od roku 1995 památkově plošně chráněna jako vesnická památková zóna.

Bezesporu nejhodnotnějším objektem památkové zóny Bolevec je areál zemědělské usedlosti čp. 1 U Matoušů (obr. 2). Zmínka o statku se v historických pramenech objevuje poprvé v roce 1635. Obytné stavení se dočkalo zásadní přestavby v roce 1809, ta však respektovala přinejmenším roubené stěny přední světnice. O necelé čtvrtstoletí později byly vystavěny nové chlévy, stáje, dvě brány a o zhruba deset let později (ve druhé polovině čtyřicátých let 19. století) přestavěna nebo nově vybudována sýpka. Stodola ve dvoře je na stávajícím půdorysu zachycena již k roku 1839, v první třetině 20. století byla ale také stavebně upravena a rozdělena na část s mlatem a kolnu. V průběhu 19. století probíhaly další úpravy dvora a část zahrady byla majetkově oddělena. S počátkem normalizace v únoru 1948 byl dvůr vlastníkům zabaven, kolektivizován a rodině vlastníka byla k užívání vyhrazena pouze malá část obytného stavení. Původní majitelé byli politicky pronásledováni a usedlost začala chátrat. V devadesátých letech 20. století, kdy byl dvůr navrácen v restituci, se nacházel v důsledku absence jakékoliv údržby v neutěšeném stavu. Majitelé se jej rozhodli odprodat městu Plzni. V letech 2007 došlo alespoň k rekonstrukci střešního pláště některých objektů (chlévy, stáje, stodoly).

Následně byl statek převeden na stát (Ministerstvo kultury), a ocitl se tak ve správě Národního památkového ústavu.

Dlouholeté neudržování a žádné stavební úpravy paradoxně umožnily dochování výjimečně cenných stavebních a architektonických hodnot areálu, pro něž byla usedlost v roce 2008 prohlášena národní kulturní památkou.

V roce 2019 byla zahájena celková obnova dvora, podpořená z programu Integrovaný regionální operační program (IROP – národní operační program, který je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj a podporuje cíle dlouhodobé rozvojové strategie Evropské unie), která trvala téměř dva roky. Mezi výjimečné realizace svého druhu se pro svůj plošný rozsah zařadila pokládka doškové střešní krytiny na obytném stavení.

Fotografická výstava představila snímky pracovníků plzeňského pracoviště NPÚ Jana Gryce a autora výstavy Karla Fouda. Náhled výstavy je trvale dostupný na internetových stránkách pracoviště.

Výstava Roubený dům na Plzeňsku

Výstava *Roubený dům na Plzeňsku* (obr. 3) se soustředila na lidovou architekturu území okresů Plzeň-město, Plzeň-jih i Plzeň-sever a okres Rokycany, jejímž hlavním stavebním materiálem bylo dřevo. Autory výstavy byly u staveb dokumentovány konstrukční prvky, způsob roubení, ale i jejich dispozice. K výstavě byl také vydán kritický katalog (více na s. 132).

Výstava Valdštejnové a počátky archeologie na štáhlavském panství

Výstava vznikla jako součást dlouhodobého cyklu Národního památkového ústavu *Po stopách šlechtických rodů*, který se ve svém jubilejním desátém ročníku zaměřil na rod

Obr. 4. Plakát výstavy *Valdštejnové a počátky archeologie na štáhlavském panství*, zdroj: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, zpracoval: Radvan Kodera, 2021

Valdštejnů. Věnována byla dvěma členům rodu – prvnímu z valdštejnských držitelů štáhlavského panství Kristiánu Vincentovi z Valdštejna-Vartenberka, jeho vnukovi Arnoštu Karlovi z Valdštejna-Vartenberka – a Arnoštovu zaměstnanci na zámku Kozel, badateli Františkovi Xaveru Francovi (obr. 4).

Rozsáhlé kozelské polesí na Štáhlavsku (okres Plzeň-město, dříve Plzeň-jih) je z pohledu archeologie velmi významnou lokalitou s unikátně dochovanými památkami z pravěku, středověku i doklady o využívání krajiny v 19. století. Oba Valdštejnové byli známi svým zájmem o sběratelství „starobyklých předmětů“ a stali se prvními romantickými a posléze skutečně vědecky orientovanými badateli. Kristián Vincent se v souladu se svou zálibou začal pravděpodobně někdy v průběhu dvacátých let 19. století zajímat o zřízení hradu Lopata a na blízkém zámku Kozel shromažďoval první archeologické nálezy. V roce 1850 se stal členem Společnosti Českého muzea (po roce 1854 Muzea Království českého; dnešní Národní muzeum) a v roce 1852 byl jmenován jejím prezidentem. Jeho vnuk Arnošt Karel se v české historiografii okrajově objevuje v souvislosti s valdštejnskými sbírkami starožitností na rodových sídlech v Mnichově Hradišti, Kozlu či Valdštejnském paláci v Praze. Na zámku Kozel zaměstnával všestranně nadaného uměleckého zahradníka Františka Xavera France, se kterým sdílel svůj zájem o historii lokality a podporoval jej zde v provádění archeologických výzkumů a publikaci jejich výsledků. František Xaver pořizoval ke svým výzkumům a nálezům podrobné kresby a popisy, jejichž výpovědní hodnota předběhla na poli archeologie svoji dobu. Štáhlavské polesí se tak stalo jednou z lokalit, kde se začal psát příběh archeologie ve střední Evropě.

Na zámku Kozel se postupně rozrůstala pozoruhodná muzejní sbírka, mimořádná nejen svým umístěním (většina muzeí se nacházela ve větších městech), ale zejména množstvím shromážděných, evidovaných a ošetřovaných předmětů. F. X. Franc později odešel z valdštejnských služeb do Městského historického muzea v Plzni, kde založil rozsáhlou sbírku; o tu kozelskou se však muzeum vytrvale zajímalo. Po Francově odchodu byla sice udržována, ale nebyla přístupna veřejnosti – v důsledku dění kolem vzniku samostatného československého státu byla téměř na dva roky zapečetěna. V roce 1920 (již po smrti F. X. France) se nový majitel kozelského panství Adolf Valdštejn rozhodl sbírku muzeu darovat. Při převodu byla vyčíslena na 10 367 položek. Většina nálezů ze starých výzkumů na Štáhlavsku je dnes součástí historických sbírek Západočeského muzea v Plzni. Muzeum však nezískalo Francovu dokumentaci, o níž se vědělo, že ji včetně 80 kresebných tabulí po dokončení předal svému bývalému zaměstnavateli, a která byla posléze považována za ztracenou. Objevována pak byla mnohem později po částech na zámku v Doksech, v archivu v Mnichově Hradišti a v Plzni.

Výstavu připravili Veronika Pilná, Filip Kasl a Veronika Jíchová. První dva jmenovaní natočili s Českou televizí pro pořad *Toulavá kamera* reportáž o Naučné stezce Františka Xavera France, která byla v roce 1995 vybudována poblíž Kozlu a vede po lokalitách, jež byly předmětem Francova badatelského zájmu. Deset kilometrů dlouhá trasa obsahuje třináct informačních tabulí, zpracovaných Klubem Augusta Sedláčka.

Akce Plzeňské dvorky

V sobotu 28. května 2016 se zájemcům poprvé otevřely běžně nepřístupné dvorky a atria historických městských domů v centru Plzně, které je od roku 1989 městskou památkovou rezervací. Autorem projektu s názvem Plzeňské dvorky je Nadace 700 let města Plzně. Do prvního ročníku bylo zapojeno dvanáct objektů a návštěvníci mohli nahlédnout do skrytých míst několika domů v historickém centru města. U většiny volně přístupných dvorků byl připraven doprovodný program a zájemci mohli využít také některou ze čtyř hromadných komentovaných prohlídek všech dvorků.

V následujících ročnících se k akci přidávaly další objekty, a to i z jiných městských částí. Některé objekty využívají akci rovněž k představení své veřejně prospěšné činnosti či prezentaci aktivit v oblasti služeb. Stále je také rozšiřována nabídka doprovodných programů ve formě hudebních, výtvarných či zábavních akcí. V roce 2020 byla vydána stejnojmenná publikace (HOSTIČKOVÁ, Anna, *Plzeňské dvorky*, Plzeň 2000).

Obr. 5. Pavlače ve dvoře domu U Zlatého slunce v Prešovské ul. 7 v Plzni, zdroj: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, foto: Radovan Kodera, 2009

V roce 2021 (kvůli pandemické situaci netradičně v zářijovém termínu) proběhl již šestý ročník projektu, do něhož byly zapojeny už téměř na tři desítky domů a počtvrté se připojilo i územní odborné pracoviště NPÚ v Plzni se svým sídlem, domem U Zlatého slunce. Návštěvníci zde mohli navštívit jak dvorek, pro který jsou typické pavlače (obr. 5), tak i středověké sklepení. Při průchodu domem do dvora se jim naskytla možnost zhlédnout v mázhauzu právě probíhající fotografickou výstavu k obnově selského dvora čp. 1 U Matoušů v Plzni-Bolevci. Prohlídky byly doprovázeny odborným výkladem archeologa pracoviště Filipa Kasla k historii domu.

- 1 Obnově usedlosti se podrobněji věnuje blok příspěvků ve sborníku *Památky západních Čech*: [ed.] Národní kulturní památka selský dvůr U Matoušů v Plzni-Bolevci, „Rok na vsi“: [soubor příspěvků], *Památky západních Čech*, 2021, sv. 8, s. 109–124.